

tässä käsiteltävänä oleva kokoomateos »*Sää-tely, sosiologia, oikeus*» on neuvostoliittolaisessa mielessä juridiikkaa täydennettynä konkreettisen sosiologian tutkimustuloksilla. Meikäläisessä terminologiassa kyseinen tutkimus on politologinen ja antaa erittäin hyvän kuvan neuvostoliittolaisen politiikan tutkimuksen suunnasta.

Tausta nykyisille neuvostoliittolaisille hallinto-opillisille tutkimuksille ja politiikan tutkimukselle yleensäkin on suhteellisen selväpiirteinen. Sosiaalisena tilauksena on jatkuvasti monimutkaistuva ja haaroittuva talouselämän rakenne ja siihen kytkeytynyt hallinto-organisaatio ja poliittinen koneisto. Näiden kahden komponentin (joista marxilaisen terminologian mukaan edellinen kuuluu perustaan ja jälkimmäinen päällysrakenteeseen) välillä vallitsee ristiriitaisuuksia, joiden voittamiseen tutkimuksilla juuri tähdätään. Lyhyesti: talouselämään liittyvän poliittisen hallintokoneiston toiminta on tehtävä mahdollisimman joustavaksi, jotta tietyt organisaatiomuodot eivät tulisi »kehityksen jarruiksi».

Neuvostoliittolaisen »hallinto-opin» perspektiivejä voidaan täsmentää toisestakin näkökulmasta, käsitteiden ekstensio ja intensio avulla. Ekstensiivisen vaiheen vallitessa (teoksessa annetaan ymmärtää, että tämä vaihe jatkui aina NKP:n 23. puoluekokoukseen) hallintokoneistoa paranneltiin lisäämällä henkilökuntaa, perustamalla uusia virastoja jne. Tutkimuksen tarve syntyi todella vasta kun oli siirrytty intensiiviseen vaiheeseen, ts. hallintokoneiston parantamiseen ryhdyttiin tehokkuutta korostaen, tiettyjen resurssien mahdollisimman järkiperäinen käyttö huomioon ottaen. Neuvostoliittolaisen hallinto-opin, ja empiirisen politologian yleensäkin, uusi tuleminen tapahtuikin historiallisesti katsottuna rinnan ns. talousuudistuskeskustelun kanssa.

»Upravlenie, sociologija, pravo» -teoksen teema on erittäin mielenkiintoinen: mikä on oikeusnormien, sosiaalipsykologisten tekijöiden ja sosiologisten vaikuttimien suhde sosialistisen yhteiskunnan säätelyssä. Teoreettisen osan jälkeen, jossa selvitetään säätelyn ongelmia yleisesti, siirrytään konkreettisten tutkimusten tarkasteluun empiiriseen materiaaliin nojautuen. Referoidessaan monia viime aikoina

»UPRAVLENIE, SOCIOLOGIJA, PRAVO», **Juridičeskaja Literatura**, Moskva 1971.

Neuvostoliittolaista yhteiskunnallista keskustelua seurattaessa täytyy pitää mielessä, että sikäläiset tieteiden väliset rajat on määritelty toisin kuin länsimaissa tai Suomessa. Niinpä

tehtyjä neuvostoliittolaisia politologisia tutkimuksia teos antaa monipuolisen kuvan niistä ongelmista, joiden selvittelyyn sikäläinen yhteiskuntatiede on suuntautunut.

Voidaan perustellusti väittää, että yhteiskunnallisen säätelyn teema on neuvostoliittolaisen yhteiskuntatieteen keskeisin kysymys. Jos marxilaisen teorian tehtäväksi ennen vallankumousta määritellään kapitalismin kritiikki ja tämän yhteiskuntamuodostuman tuhoon johtavan kehityksen jouduttaminen (vallankumouksen strategia ja taktiikka), niin sosialismissa vastaava määrittely johtaa olemassaolevan järjestelmän paranteluun, yhteiskunnan säätelyyn. Marxilaisen teorian, historiallisen materialismin ja sen »alateorioiden» (neuvostoliittolaiset käyttävät myös termiä keskitason teoria, »teorija srednogo urovnja») sosiologisten, oikeustieteellisten tai taloustieteellisten teorioiden tehtävänä on ohjelmoida kehitys kohti kommunismia mahdollisimman tasaiseksi ja nopeaksi. Länsimaiselta positivistiselta kannalta katsottuna tällainen tutkimus on normatiivista ex definitione.

Tutkimus voi olla normatiivista monella tavalla riippuen sille asetetuista kriteereistä. »Upravlenie, sociologija, pravo» -teos on normatiivinen teknokraattisella, tehokkuutta korostavalla tavalla. Mutta tehokkuuttakin voidaan tutkia monesta perspektiivistä, lähtien »taylorismista» ja pienryhmätutkimuksista ja päätyen makrotasoihin yhteiskunta-analyysiin (esim. A. Etzioni: *The Active Society*). Neuvostoliitossa vastaava jako liikkuu NOT:sta (naučnaja organizacija truda, oppi työn tieteellisestä organisaatiosta) historialliseen materialismiin. Tarkasteltavana oleva tutkimus on siitä mielenkiintoinen, että se ei liiku yhdellä abstraktion tasolla, vaan tutkii säätelyn problematiikkaa yleisenä yhteiskunnallisena ongelmana, hallintokoneiston tasolla ja päätyy mikrotasolle työntekijäkollektiivin toiminnan tehokkuuden tarkasteluun.

Säätelytarkastelun lähtökohtana neuvostoteoreetikoilla on näkemys yhteiskunnasta monimutkaisena dynaamisena systeeminä, joka koostuu toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevista alasysteemeistä, luokista, sosiaalisista kerrostumista, kansoista, poliittisista puolueista, erilaisista kollektiveista jne.. Alasyste-

mit voidaan puolestaan jakaa erilaisiin alayksikköihin. Muutokset systeemin joissakin osissa voivat aiheuttaa ketjuuntuvia vaikutuksia koko systeemissä (dysfunktiot, sivuvaikutukset). Niinpä yhteiskunnallista säätelyä onkin tarkasteltava holistisesti tieteiden välisistä raja-aidoista välittämättä. Vaikka »Upravlenie, sociologija, pravo» korostaakin nimenomaan marxismi-leninismien merkitystä yhtenäistävänä tekijänä, voidaan tässä teoksessa havaita kannanottoja, jotka ovat tyypillisiä länsimaiselle »general-systems» -koulukunnalle.

Yhteiskunnallinen säätely määritellään teoksessa ihmisten subjektiivisen toiminnan ja objektiivisten lainmukaisuuksien mahdollisimman suureksi vastaavuudeksi. Koska objektiiviset lainmukaisuudet ovat — jo määrittelyn mukaan suorastaan — ihmisten ulottumattomissa», vastaavuus voidaan saavuttaa vain subjektiivisella toiminnalla. Säätely liittyy siihen toimintojen alaan, mikä on »vapaata» ihmiselle.

Vaikka tällainen johtopäätös voidaan teoksesta tehdä, siinä itsessään ei juuri käsitellä »vapaiden toimintojen» joukkoa. Koko problematiikka redusoituu olemassaolevan hallinnollisen rakenteen tehokkuuden lisäämiseen tiettyjä subjektiivisia tottumuksia muuttamalla (lain vaikutus, psykologisten tekijöiden vaikutus, ryhmien sosiologisten ominaisuuksien vaikutus). Tällainen ratkaisu saattaa ärsyttää »kaikkia mahdollisia maailmoja» tarkastelevaa länsimaista positivistia tai tehokkuutta (synonyymina usein hiostus) vastaan taistelevaa nuoreen Marxiin tukeutuvaa »hermeneuttikkaa». Puuttumatta eri kannanottoihin voi neuvostoliittolaisen tekijäkollektiivin ratkaisua ehkä tehdä ymmärrettävämmäksi viittaamalla marxilaiseen vapauden käsitteeseen: vapaus on välttämättömyyden tajuamista. Hallinnon tehostaminen perustuu ihmisten subjektiivisiin toimintoihin. Se on tiettyssä mielessä vapaata, tiettyssä mielessä välttämätöntä.

Teoksessa on runsaasti empiiristä materiaalia eri hallinnon tasoilta ja eri instituutioista, neuvostoista, hallintokoneistosta, tuotantolaitoksista. Neuvostojen analyysissä kiinnitetään runsaasti huomiota edustajien ajankäyttöön: kuinka paljon aikaa kuluu edustajatehtävien

hoitamiseen, kuinka pitkiä puheita pidetään neuvostojen istunnoissa (minuutin tarkkuudella) jne.. Hallintokoneiston tarkastelun kohdalla taas vastaavasti mielenkiinto suuntautuu siihen, kuinka paljon aikaa kuluu rutiinityöhön, kuinka paljon kokouksiin ja kuinka paljon opiskeluun. Tuotantolaitoksien tasolla työntekijöiden viihtyvyys taas nousee etusijalle: miten työntekijät suhtautuvat esimiehiinsä, mistä asioista he ovat tyytymättömiä jne..

Tällainen tutkimusote tietenkin korostaa tehokkuuteen liittyviä Aspekteja, mutta teoksen materiaalista voidaan toki tehdä yleisempiäkin johtopäätöksiä järjestelmän toiminnasta. Ensinnäkin jo jonkin seikan valitseminen tutkimuskohteeksi neuvostososiologiassa ei ole suinkaan mielivaltaista, vaan tapahtuu suunnitelmallisesti. Neuvostoyhteiskunnan ongelma-alueiden paikantaminen ei ole tällöin ulkopuoliselle tarkkailijalle mikään suuri ongelma.

Toiseksi teoksen materiaalia voidaan käyttää vertailevassa tarkoituksessa. Olisi esim. mielenkiintoista tarkastella, onko länsimaisten paikallisen tason edustajien ja neuvostojen edustajien ajankäytössä eroja, millainen on neuvostoliittolaisen hallintovirkamiehen ja länsimaisen »managerin» profiili jne..

Vertailun mahdollisuus ja ongelma-alueiden kartoitus eivät ole mitenkään ainutlaatuisesti teokseen »Upravlenie, sociologija, pravo» sidottuja, vaan kuvastavat itse asiassa tilannetta koko neuvostososiologiassa. Sen tuloksia näet voitaisiin paljon nykyistä tehokkaammin käyttää myös länsimaisessa ja suomalaisessakin tutkimuksessa.

Ilmari Susiluoto